

# L'expressió lingüística del pecat menys delitós: l'enveja i la tinya

Josep Martines

Universitat d'Alacant (Departament de Filologia Catalana. ISIC-IVITRA)  
Institut d'Estudis Catalans  
Acadèmia Valenciana de la Llengua

(1)



- (2) Es corc de s'enveja la roegava de part de dins, aprimant-la més de cada dia. Pareixia un feix d'ossos dins una pell de boc, de magra, morena i peluda (Joan Rosselló de son Forteza, *Tardanies*, Palma de Mallorca: Moll, 1949, p. 103)
- (3) «Si l'enveja fos tinya, quants de tinyosos hi hauria!»  
«Si s'enveja fos tinya, tothom duria barret»
- (4) «Rosega més l'enveja que la tinya»
- (5) E partits los dits reys, Herodes, oblidat del propi dinar per *la dolor envejosa que-l rosegava*, manà convocar consell (Isabel de Villena, *Vita Christi*, s. XV, c. 70)
- (6) A l'envejós continuament *lo rosega la enveja* (*Les Faules d'Isop*, s. XVI, 20)

(7) *Si la envidia fuera tiña, qué de tiñosos huviera.* Modo de hablar, con que se nota al envidioso oculto, ò que quiere dissimular la envida por los medios, que no se conoce que la tiene (*Diccionario de Autoridades*, 1737, s.v. *tiña*)

(8) Fotos



(9) *sive mulier in cujus capite vel barba germinarit lepra videbit eos sacerdos et siquidem humilior fuerit locus carne reliqua et capillus flavus solitoque subtilior contaminabit eos quia lepra capitis ac barbæ est* (Vulgata; Lv, 13.29-13.30)

(10) *Hom o fembra en lo cap del qual o en la barba nexerà lebra, vega ell lo sacerdot: E si veu que sia pregon més avall del cuyr e en ell cabels roigs manuts, ensutzat*

és, car *lebra és dell cap o de la barba* (*Bíblia catalana del segle XIV*, ms. *Peiresc*, ca. 1460-1465, p. 188b)

- (11) Hom ho fembra en lo cap del qual o en la barba naxerà lebrozia, veja a ell lo sacerdot. E si veu que sia pregont més avall del cuyro e en ell cabells roigs manuts haurà, ensutzat és, car *lebrós és de cap o de la barba* (*Bíblia catalana del segle XIV*, ms. *Egerton*, ca. 1465, p. 188b)
- (12) Hom o fembra en lo cap del qual o en la barbe naxerà lebrozia, veja a ell lo sacerdot. E si veu que sia pregont més avall del cuyro e en ell cabells roigs manuts haurà, ensutzat és, car *lebrós és de cap o de la barba* (*Bíblia catalana del segle XIV*, ms. *Colbert*, ca. 1461 o 1471, p. 188d)
- (13) *Tineas capitis Graeci* achoras vocaverunt. emergunt frequenter in corio capitis ex viscoso quodam ac tenacissimo humore mellis simili, ut etiam et ulcera corticosa ostentat (*De medicina* de Cassius Felix, siglo v; ed. de Rose 1879: 10)
- (14) Non fagas tesoros en tierra, o lo come oruga e *tinna*, e o lo cauan ladrones e lo furtan; mas fazet tesoros en el cielo, o no lo come oruga ni *tinna*, ni lo cauan ladrones ni lo furtan (Anònim, c. 1260, p. 31; ed. de Montgomery 1962: 31)  
[nolite thesaurizare vobis thesauros in terra ubi *erugo et tineas* demolitur ubi fures effodiunt et furantur. thesaurizate autem vobis thesauros in caelo ubi neque *erugo neque tineas* demolitur et ubi fures non effodiunt nec furantur (Mateu, 6.19-20)]
- (15) Et si la muelen [piedra que a nombre belmunicen] & la amassan con agua fazen della muy buen engudo. atal que no roye *tinna* ni danna gusano a aquella laour que con ello es fecha (Alfons X, *Lapidario*, c. 1250; ed. de Sánchez-Prieto 2014: 60v)
- (16) *Tiña*, Lat. achor. oris. Antoni, Nebris. vna especie de lepra que nace en la cabeça, que va royendo la piel del casco, y corrompiendola, quafi *tinea*. Es *tinea* vn gusanico muy pequeño que llamamos *polilla*, el qual va gastando la ropa, y a essa semejança este humor corrosiuo, va apolillando el pellejo, y la carne de la cabeça (*DCovarrubias*, s.v. *tiña*, 1611)
- (17) Aiso fauc saber a cascun/ qu'arna e tinha es tot un (*The Romance of Daude de Pradas: Called Dels Auzels Cassadors*, 11)
- (18) De *tinea* o arla. *Tinea* es verm talment dit quar si te et esta tant els vestiments entro que·ls ha rozegatz. Et engendra si, quan la rauba esta trop plegada ses airejar, de corrupcio del drap et del gros ayre. Autrament es dita 'arla' [...] (*Elucidari de las propietatz de totas res naturals*, s. xiv, p. 558)
- (19) Posant emperò vestidures en preciosos fusts axí com ciprés o en semblants qui han bones odors per conservar-les de *tinya* e de arnes no es peccat car la intenció no es carnal (Francesc Eiximenis, *Lo libre de les dones*, 1396, p. 383; *DAguiló*, s.v. *tinya*)

(20) a) Membre't que çendre es e çendra tornarás pols es e pols tornarás car axí ho dix lo Senyor tot poderós al primer hom reduex a la tua memoria les paraules que dix Job parlant de si mateix: «Yo'm deg corrompre axí com a podrimer e esser destrohit axí com la vestedura qui és rosegada per les arnes e per la *tinya*» (Antoni Canals, *Carta*, c. 1396-1410, p. 637)

b) Memento quia cinis es, et in cinerem reverteris. Pulvis es, et in pulverem ibis. Sic enim ait Dominus primo homini. Reduc etiam ad memoriam ea quæ Job de se locutus est dicens: «Qui quasi putredo consumendus sum et quasi vestimentum quod comeditur a *tinea* [Job, 13.28]» (pseudo-Bernard, *Epistola ad sororem*, s. XII-XIII, p. 1302b)

(21) a) Prech-te consciència mia, que consideres quina e qual eras ans que lo pare de moltes misericòrdies te convertís ab la gràcia de sa conpunció: No eras brandó, ni ciri luminós, ans eras carbó fumós, pudent e tenebrós; e ara ést ciri luminós e làntia flamejant devant la presència dels sobiran Senyor, ést luminosa per clara conaxença e ardent per caritat e dilecció, eras sepulcre, hon jahia la mia ànima, separada de la vida de les ànimes benaventurades, en lo qual sepulcre te rosegaven vèrmens de vicis e't suclaven sangoneres de gola e luxúria, que manaven tota la mia virtut espiritual en un glop. O lassa, ¿e què diré de la *tinya* e arnes de enveja, de les serps de engan, de la garrulitat de les granotes, dels escorpins de ira, dels cans infernals de detracció, qui't mordien e't esquinçaven en diverses parts, mas la mia ànima mesquina no sentia aquests dampnatges, per tal com jahia morta dins lo sepulcre, qui era ple de tota sutzura e abhominació (Antoni Canals, *Tractat de Confessió*, 1413 [ms. 1420], f. 49va)

b) Certes, tant valria contra aquests qui parlen a lur guisa e diffamen la gent que no·ls fa dan, com contra ruffians qui viuen de peccat fer nòmina e crida, per stirpar-los com a mala niella destructiva del blat, e com a *tinya* que, destruhint lo drap, dintre aquell fa casa (Felip de Malla, *Memorial del peccador remut*, 1420-1430, p. 206)

(22) Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a *tinea* (Job 13:28)

[Jo em desfaig com fusta podrida, com un vestit que s'arna]

(23) Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum; subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt *vermes* (Isaïes 14:11)

[ La teva arrogància s'ha enfonsat al país dels morts al so de les teves arpes. El teu jaç és la podridura, i els *cucs* et fan de cobrellit]

(24) Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, *ubi neque aerugo, neque tinea* demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur. (Mateu 6:20)

[Reuniu tresors al cel, *on ni les arnes ni els corcs* no els fan malbé i els lladres no entren ni els roben]

(25) Altra rahó per què ve pestilència particular asseynnaladament en una ciutat és per ço car està en loch pregon e ha montaynnes altes a totes parts, e ls vulgars dien a aytal ciutat, ciutat hó loch offegat e aytal és la Seu d'Urgell car aytal loch no·s pot bé eventar e eventament és una cosa que tot a l'ær putrefacció, per què los vulgars posen los draps a eventar e a orejar per ço que no·s podrisquen ni·s *tiynnen* (Jacme d'Agramunt, *Regiment de preservació de la pestilència*, s. XIVb, f. 57b)

(26) a) E del vici de la enveja se lig en la Summa dels vicis que, axí com lo *verme consumeix lo fust e la arna consumeix la vestimenta*, axí la *enveja consumeix l'ome* (Francesc de Santcliment, *Flors de virtut*, 1489, p. 80)

b) Del vizio della invidia si tratta nella Somma de' vizj, ove si dice che, siccome *lo vermine consuma il legno, e le tarne le vestimenta*, cosi consuma la *invidia* il corpo dell'uomo. (*Fiore di virtù*, cap. III, p. 23; ed. de Gelli 1856)

(27) a) Invidia cuncta germina virtutum concremat, invidia cuncta bona pestifero ardore devorat; *invidia tineae est animae*; invidia prius se ipsam *mordet* quam alterum, invidia primum suum *mordet* auctorem; invidia sensum hominis *comedit*, pectus urit, mentem lacerat, cor hominis quasi quaedam pestis pascit.

b) La enveja devora tota los bens ab gran ardor plena de pestilència. *La enveja es tinya de la anima. La enveja primerament dampnifique al enveyos* que al qui porta la enveja. La enveja primerament *mort* si matexa. La enveja *mort* primerament lo enveyos. La enveja discipa tot lo seny del hom. Crema lo pits, mortifica la pensa e *rosegua* lo coratge del hom axi com una febre pestilencial (Antoni Canals, *Carta*, c. 1396-1410, p. 543)

(28) a) πρᾶύθυμος ἀνήρ καρδίας ἰατρός σῆς δὲ ὀστέων καρδία αἰσθητικὴ (Septuaginta, Pr 14:30)

b) vita carniū sanitas cordis putredo ossuum invidia (Vulgata, Pr 14:30)

c) L'ànim serè dóna vida al cos, l'enveja és un corc dins els ossos (Pr 14:30)

(29) [invidia] *Qualis vero est animae tineae, quae cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem ejus vel felicitatem*" (Sant Cebrià de Cartago, *De Zelo et Livore*, s. III)

(30) [...] quod *ipsa invidia est illa pessima tineae*, quae purpuramenta virtutum demolitur, aerugo quae thesaurum sapientiae depraedatur, bruchus qui terrarum virentia comburit; quia quidquid boni operis virescit in homine, pene pestis invidiae perdit (Sant Agustí, *Ad fratres in eremo commorantes*, 40, s. IV-V)

(31) Invidia cuncta virtutum germina concremat, invidia cuncta bona ardore pestifero devorat [...] *Invidia est animi tineae*, sensum comedit, pectus urit, mentem afficit, cor hominis, quasi quaedam pestis, depascit (Isidor de Sevilla, *Synonyma*, s. VI-VII)

- (32) *Tinea*, quae vestes latenter rodit, *invidia* est, quae studium bonum lacerat, et compactionem unitatis dissipat. (Tomàs d'Aquino, *Catena aurea*, Lc., s. XIII, 12, 9; 38)
- (33) Invidia pestifero ardore bona composita devorat, *invidia animum velut tinea comedit*: pectus urit, mentem afficit, cor hominis, quasi pestis, depascit: occurrat enim contra zelum bonitas, adversus invidiam charitas praeparetur. (Valerius S Petri de Montibus, *Opuscula*, 87, 0458B)
- (34) *Envega* no és sinó *verme* que mate l'ànima. (Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, VI, s. XV, p. 41)
- (35) La dolor enuejosa que'l rosegaua (Isabel de Villena, *Vita Christi*, c. 70)
- (36) A l'envejós continuament lo rosega la enveja (*Isop Faules* 20)
- (37) Càlla, càlla, tu! Al menys sabessis dissimular l'enveja que't corca. (Narcís Oller, *Al llapis y a la ploma*, 1918)